

ДО ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Ханас Дмитро Богданович

*аспірант кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

Однією з основних цивільно-правових категорій, що забезпечують належне функціонування ринкових відносин в Україні є зобов'язання. Правовому регулюванню зобов'язальних правовідносин у ЦК України присвячено окрему книгу саме зобов'язальному праву. Хоча й законодавець навіть визначення поняття зобов'язання, однак в науці цивільного права немає єдиного підходу до розуміння цього терміну. Тож, поняття зобов'язання, а також й інші питання, що виникають у сфері зобов'язальних правовідносин є актуальними і заслуговують на постійну увагу вчених-цивілістів та практиків. Одним з таких проблемних питань є визначення поняття цивільно-правової відповідальності за порушення страхових зобов'язань.

Проблематику цивільно-правових зобов'язань, в тому числі й страхових досліджували в наукових доробках вітчизняні учені, зокрема, Ю. Абрамов, С. Вільнянський, Н. Голубева, О. Гринюк, Ж. Завальна, Ю. Заїка, В. Кудрявцев, О. Літвінова, Р. Майданик, В. Никифорак, Н. Пацурія, В. Слома і ін. Водночас, незважаючи на інтерес науковців до дослідження питання правового регулювання страхових зобов'язань проблематика цивільно-правової відповідальності за їх порушення є мало вивченою й потребує ґрунтовного та комплексного дослідження, насамперед, понятійного апарату цивільно-правової відповідальності за порушення страхових зобов'язань.

Принагідно відзначити, що на законодавчому рівні відсутнє визначення понять як цивільно-правової відповідальності так і страхового зобов'язання. Серед науковців немає єдиного підходу до розуміння цивільно-правової відповідальності. Так, зокрема, Р. Шишка вважає, що цивільно-правова відповідальність, розглядаючи її як різновид юридичної відповідальності, є крайнім засобом впливу на особу, що порушила юридичний обов'язок, що є можливим лише до застосування уповноваженим на те органом і за наявності підстав, визначених законом [8, с. 208]. Більш ширшого тлумачення вона набуває з позиції Р. Майданика, що полягає у застосуванні до порушника

передбачених договором або законом заходів державного примусу, шляхом покладання на нього додаткових обов'язків цивільно-правового характеру в разі вчинення порушником протиправних дій або в разі його бездіяльності [3, с. 124]. Особистісний підхід до розуміння цивільно-правової відповідальності виокремила Т. Ківалова, наголошуючи, що порушник несе її не перед державою, а перед потерпілою особою [2, с. 214]. Заслужує на увагу й підхід М. Сібільова, який звернув увагу на те, що цивільно-правова відповідальність при порушенні договірних зобов'язань спрямована не на особу порушника, а на її майнову сферу, а відтак, не зачіпає особистого статусу правопорушника [5, с. 83].

Наступним у досліджуваному понятійному словосполученні є термін страхові зобов'язання. Причін, законодавець у ст. 509 ЦК України визначив поняття зобов'язання як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [6].

Хоча у своїх працях науковці – цивілісти притримуються аналогічного визначення поняття зобов'язання, однак щодо розуміння його сутності у вчених є й інші позиції. Зокрема, на думку Ж. Завальної під зобов'язання слід розуміти правовідносини, в яких зобов'язана особа на вимогу управленої особи зобов'язана здійснити певну дію чи утриматися від такої [1, с. 150]. В. Борисова, І. Спасибо-Фатєєва, В. Яроцький відзначають, що оскільки зобов'язання є різновидом цивільних правовідносин, то вони й наділені тими ж ознаками, що правовідносини [7, с. 298]. Слід погодитися з цією позицією, конкретизуючи її тим, що на відміну від цивільних правовідносин, відносини, що виникають із зобов'язань мають свою специфіку, що і є основою їх сутності. Разом з тим, страхові зобов'язання не мають законодавчо закріпленого визначення і їх розуміння формується відповідно до потреб практики. Однак, сам термін «страхові зобов'язання» має місце у пп. 2, п. 1 ст. 1 ЗУ «Про страхування» № 1909-ІХ від 18.11.2021 р., де при наведенні законодавцем визначення андеррайтингового ризику вживається для його роз'яснення й словосполучення «страхові зобов'язання» [4]. Однак, це явище є одиноком й наведений термін потребує детального наукового дослідження.

Означені підходи до розуміння цивільно-правової відповідальності й терміну зобов'язання, дають підстави для можливості формування власного розуміння ознак цивільно-правової відповідальності з проєкцією на страхові зобов'язання. Виокремлюючи її основні ознаки, такі як те, що: вона є додатковим елементом механізму цивільно-правового

регулювання, адже її настанню завжди передує порушення страхових зобов'язань; її реалізація є можливою на підставах, заздалегідь визначених у договорі чи нормі закону; вона стосується не самого порушника, а його майнової сфери; завжди супроводжується негативним впливом на порушника страхових зобов'язань (наприклад, шляхом застосування санкцій, покладення на нього певних додаткових обов'язків), можна навести власне визначення цивільно-правової відповідальності за порушення страхових зобов'язань.

Отже, під цивільно-правовою відповідальністю за порушення страхових зобов'язань є застосування до порушника або до особи, яка за законом несе відповідальність за його дії чи бездіяльність, заходів примусу, які визначені законом або договором і полягають у покладенні на нього додаткових обов'язків цивільно-правового характеру за вчинення ним протиправних дій або бездіяльності під час дії страхового зобов'язання.

Література:

1. Завальна Ж. В. Щодо питання про юридичну природу зобов'язання *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 147–150.

2. Ківалова Т. В. Цивільно-правова не договірна відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Про українське право. Правова відповідальність. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. Нацун-ту імені Тараса Шевченка* / за ред. І. А. Безклубого. 2010. Ч. 5.

3. Майданик Р. А. Цивільно-правова відповідальність. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення* / відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : ПП «ВД «Кальміус». 2013. 424 с.

4. Про страхування: Закон України, Верховна Рада України № 1909-IX від 18.11.2021 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 06.11.2024 р.).

5. Сібільов М. М. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності за чинним Цивільним кодексом України. *Вісник академії правових наук України*. 2004. № 2(37). 285 с.

6. Цивільний кодекс України: Закон України, Верховна Рада України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.11.2024 р.).

7. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

8. Шишка Р. Б. Цивільно-правова відповідальність і деліктне зобов'язання. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (право)*. 2013. № 2. 364 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-34>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Хасанова Анастасія Рустамівна

*студентка 4 курсу кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

В сучасних умовах питання захисту честі, гідності та ділової репутації набуло значної актуальності у зв'язку з посиленням правової свідомості громадян та прагненням до європейських стандартів у сфері прав людини. У сучасних умовах, коли зростає попит на відкритість і відповідальність державних органів та інших учасників правових відносин, захист честі та гідності набуває важливого значення для розбудови правової держави. Оскільки ці немайнові права часто порушуються в умовах суспільної дискусії, політичних суперечок або в публічному просторі, постає необхідність у належному правовому регулюванні і ефективних механізмах їх захисту.

В Україні захист честі та гідності особи є пріоритетним завданням, закріпленим на конституційному рівні, що свідчить про високий соціальний статус цих цінностей у правовій системі держави. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Це зобов'язує державу не лише визнавати, але й активно захищати ці права, формуючи політику, орієнтовану на забезпечення поваги до особистості.

Окрім Конституції України, питання захисту честі, гідності та ділової репутації врегульовані в низці міжнародних та національних нормативно-правових актів, які формують комплексну правову основу для захисту цих немайнових прав. Зокрема, Україна є учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що закріплює право кожного на повагу до приватного життя, честі та гідності [2]. Одним із основних аспектів застосування Конвенції є